

Обставини справи

Справа стосувалася запровадженої в Україні на законодавчому рівні заборони публічного носіння георгіївської стрічки.

У своїй заяві заявник зазначив, що походить із сім'ї військовослужбовців. Його батько та двоє дядьків брали участь у Другій світовій війні й були нагороджені відзнаками, зокрема, його батько був нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня. Заявник сам був колишнім військовим. Він служив у Збройних силах Радянського Союзу, а після проголошення незалежності України – у Збройних Силах України. У 2008 році його було звільнено з військової служби.

Заявник стверджував, що 9 травня – День перемоги – мав для нього особливе значення. В цей день він вшановував хоробрість своїх рідних і одягав георгіївську стрічку. Він не вважав свої дії «провокацією», оскільки елементи цієї стрічки були присутні на нагородах його батька та дядьків, і вона символізувала для нього єдність поколінь військовослужбовців у його родині.

Заявник стверджував, що після доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) новою статтею 173³, якою було запроваджено адміністративну відповідальність за публічне носіння георгіївської стрічки, він більше не міг її носити законно, побоюючись можливого притягнення до адміністративної відповідальності. На підтвердження цього заявник послався на статтю, опубліковану інтернет-ресурсом «sud.ua» 24 липня 2017 року, в якій зазначалося, що протягом місяця після ухвалення відповідних законодавчих змін чотирьох осіб було притягнуто до відповідальності за цією статтею КУпАП.

Заявник скаржився за статтею 10 Конвенції на те, що заборона публічного використання георгіївської стрічки є втручанням Держави у його свободу вираження поглядів. Також він скаржився за статтею 8 Конвенції на те, що ця заборона не дозволяла йому вільно використовувати стрічку в День перемоги, щоб продемонструвати свою приналежність до родини військовослужбовців і вшанувати відвагу його родичів.

Оцінка Суду

Щодо скарги заявника за статтею 10 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що захист, передбачений статтею 10, також поширюється на право особи висловлювати свої ідеї через стиль одягу. У цій справі ЄСПЛ був готовий був виходити з припущення, що бажання заявника публічно носити георгіївську стрічку можна розглядати як спосіб вираження ним своїх поглядів

(що він пояснив бажанням вшанувати пам'ять своїх родичів, які воювали проти нацистської Німеччини), і тому ЄСПЛ визнав статтю 10 Конвенції застосовною.

Вирішуючи питання про те, чи мав заявник статус жертви у цій справі, ЄСПЛ керувався такими міркуваннями.

По-перше, заявник скаржився на те, що під час святкування Дня перемоги було неможливо носити георгіївську стрічку публічно. Він стверджував, що як колишній військовий офіцер, він хотів би мати можливість продовжувати носити георгіївську стрічку, щоб продемонструвати свою приналежність до сім'ї військовослужбовців, які брали участь у Другій світовій війні та були нагороджені відзнаками за свою хоробрість. Він не скаржився на те, що нове законодавство забороняло йому носити або іншим чином демонструвати або використовувати оригінальні нагороди свого батька чи інших родичів.

По-друге, заявник ніколи не був притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності за носіння георгіївської стрічки в публічних місцях. Суть скарги полягала в тому, що після набрання чинності відповідними законодавчими змінами він був змушений змінити свою поведінку та відмовитися від носіння георгіївської стрічки в громадських місцях, вимогу, що він, очевидно, і зробив. У цьому контексті ця справа відрізняється від тих, які раніше розглядалися ЄСПЛ і в яких заявники так чи інакше були притягнуті до відповідальності за носіння або інше використання заборонених символів.

ЄСПЛ зазначив, що оскаржуване законодавство України, яке забороняє носіння георгіївської стрічки, було ухвалено після окупації Кримського півострова та початку бойових дій у східних регіонах України. Це законодавство залишається чинним і досі, і ніщо не ставить під сумнів намір влади застосовувати його. Про це, зокрема, свідчить статистика притягнення осіб до відповідальності за порушення вимог статті 173³ КУАП.

З огляду на зазначене та особисті обставини заявника, саме існування відповідного законодавства постійно та безпосередньо впливає на нього: або він дотримується закону та утримується від носіння георгіївської стрічки в громадських місцях, незважаючи на своє бажання продемонструвати свою гордість за свою сім'ю військовослужбовців, які проявили хоробрість на полі бою, або він порушує заборону та підлягає адміністративному або судовому переслідуванню.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що за обставин цієї справи заявник може вважати себе жертвою стверджуваного порушення статті 10, і що мало місце втручання в його права згідно з цим положенням. ЄСПЛ також зазначив, що це втручання було «передбачене законом», а заявник не стверджував, що відповідні законодавчі положення були недоступними або нечіткими.

ЄСПЛ розглянув питання про те, чи було це втручання виправданим і, зокрема, чи було воно необхідним у демократичному суспільстві.

Критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагав від ЄСПЛ встановити, чи відповідало втручання, про яке йдеться, «нагальній суспільній потребі». ЄСПЛ зазначив, що Договірні Держави мають певну свободу розсуду в оцінці того, чи існує така потреба, але вона йде пліч-о-пліч з європейським наглядом, охоплюючи як законодавство, так і рішення, що його реалізують, навіть ті, що ухвалені незалежним судом. При визначенні широти свободи розсуду слід з належною повагою ставитися до оцінки національних органів влади, якщо вираз, про який йде мова, може мати багато рівнів значення, які можуть бути повністю зрозумілі лише тими, хто має всебічне знання історичного, соціального та політичного контексту (див. щодо широкої свободи розсуду стосовно культурних та політичних емблем *Donaldson v. the United Kingdom* (ухв.), № 56975/09, від 25 січня 2011 року, § 28). Завдання ЄСПЛ при здійсненні своєї наглядової функції полягає не в тому, щоб підміняти собою компетентні національні суди, а в тому, щоб оцінити відповідно до статті 10 Конвенції рішення, прийняті ними на підставі їхньої свободи розсуду.

ЄСПЛ також вказав, що вирішуючи питання про те, чи існувала нагальна суспільна потреба у втручанні в права, передбачені Конвенцією, він повинен враховувати контекст відповідної держави-учасниці, і що фактор часу також має значення.

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що історія георгіївської стрічки є довгою, і це свідчить про те, що значення та призначення стрічки суттєво змінилися з часом. Проте виявляється, що георгіївська стрічка з часом набула різних значень і, принаймні донедавна, була тісно пов'язана з радянською військовою історією. Заборона носити георгіївську стрічку принаймні частково походить від загальної заборони комуністичної символіки, запровадженої в Україні у 2015 році та ухвалення Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». У зв'язку з цим ЄСПЛ нагадав, що раніше він підтверджував своє особливе ставлення до тягаря тоталітарної, у тому числі комуністичної та нацистської, спадщини, яку пережили деякі Держави. Він також визнавав, що певні заходи, спрямовані на дистанціювання від цієї спадщини, включаючи заборону певних символів, можуть бути виправданими (див. *Zhablyanov v. Bulgaria*, № 36658/18, §127, від 27 червня 2023 року, *Nix v. Germany* (ухв.), № 35285/16, від 13 березня 2018 року).

Однак найголовніше в цій справі те, що традиція носіння георгіївської стрічки була увічнена в сучасній росії та стала впізнаваним і сильним символом, який асоціюється не стільки з Другою світовою війною і радянською армією, скільки з уявленнями про російську військову доблесть і наддержаву. У цьому контексті ЄСПЛ звернув увагу на елементи, які свідчать про те, що георгіївська стрічка використовувалася як розпізнавальний знак під

час бойових дій у східних регіонах України, починаючи з 2014 року. Наприклад, на використання стрічки силами, що протистояли Уряду України в Донецькій та Луганській областях, посилялися міжнародні спостерігачі. Після вторгнення в Україну в лютому 2022 року георгіївська стрічка також стала поширеним символом, який використовують російські військові. Водночас для багатьох людей, особливо постраждалих, вона стала символом страждань, які спричинила російська агресія.

Таким чином, георгіївська стрічка є сильним символом, що асоціюється з агресором, і введення заборони на її носіння має чітке посилення на драматичні події, що впливають на країну. Не можна сказати, що з плином часу вона стала зайвою чи недоречною. Навпаки, нещодавні події продемонстрували, що її актуальність навіть зросла. У цьому контексті ЄСПЛ зазначив, що в інших європейських країнах введення заборони на носіння або інше використання георгіївської стрічки також було виправдано чіткими посиленнями на агресію проти України.

У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що національні органи влади мають більше можливостей, ніж сам ЄСПЛ, зрозуміти та оцінити конкретні суспільні проблеми, з якими стикаються певні громади, та контексти. Ураховуючи зазначені зауваження, ЄСПЛ визнав, що він не має підстав ставити під сумнів важливість та щирість зусиль українського Уряду щодо вирішення проблеми сучасних викликів державній безпеці, спричинених військовим конфліктом.

ЄСПЛ також зауважив, що заборона георгіївської стрічки, встановлена новим законодавством, не є загальною і допускає досить широкий спектр винятків. Зокрема, її використання може вважатися правомірним, якщо вона присутня на оригінальних державних нагородах і військових відзнаках, наданих до 1991 року.

Відповідно, ЄСПЛ визнав, що втручання відповідало нагальній суспільній потребі, і немає жодних ознак того, що Держава перевищила свої межі свободи розсуду. Таким чином, скарга за статтею 10 Конвенції є явно необґрунтованою, і має бути відхилена відповідно до підпункту (а) пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Щодо скарги заявника за статтею 8 Конвенції

ЄСПЛ встановив, що заявник не довів, що оскаржувана заборона завдала йому душевних страждань чи труднощів або іншим чином вплинула на його суттєво вплинула на його приватне життя у розумінні статті 8 Конвенції. Його твердження з цього приводу були досить лаконічними та не містили достатніх деталей і обмежувалися лише тим, що заборона на носіння георгіївської стрічки позбавила його можливості продемонструвати, що він належить до сім'ї військовослужбовців. ЄСПЛ вважав, що рівень серйозності, пов'язаний із

забороною носіння георгіївської стрічки публічно, та незручності, яких міг зазнати заявник, не породжують питання за статтею 8 Конвенції.

Відповідно, ЄСПЛ визнав, що ця скарга є несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції і має бути відхилена відповідно до підпункту (а) пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 19 листопада 2024 року, оприлюднена 12 грудня 2024 року та є остаточною.